

โครงการแผนงานพัฒนาองค์ความรู้และประสานเครือข่ายเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพะคนไร้บ้าน

บทคัดย่อ

แผนงานพัฒนาองค์ความรู้และประสานเครือข่ายเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพะคนไร้บ้าน มีเป้าหมายหลักในการสนับสนุนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และแม่แบบการดำเนินการเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและการดำเนินการพัฒนาสุขภาพะคนไร้บ้านของภาคีเครือข่าย ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายการแลกเปลี่ยนระหว่างภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านทั้งในเชิงปฏิบัติการและในเชิงนโยบาย รวมถึงพัฒนาการสื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างความเข้าใจและผลักดันการพัฒนาสุขภาพะคนไร้บ้านบนฐานองค์ความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนทางแก้ไขปัญหาให้ตรงจุดและตรงกับสภาพสถานการณ์

ทั้งนี้ แผนงานพัฒนาองค์ความรู้และประสานเครือข่ายเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพะคนไร้บ้าน มีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ ที่ครอบคลุมกรอบงานทั้งการพัฒนาองค์ความรู้ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างภาคีเครือข่าย และการสื่อสารสาธารณะ คือ

1. เพื่อพัฒนางานองค์ความรู้และต้นแบบเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและการดำเนินการพัฒนาสุขภาพะคนไร้บ้านและกลุ่มเปราะบางต่อภาวะไร้บ้านของภาคีเครือข่ายทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่
2. เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายการขับเคลื่อนสุขภาพะคนไร้บ้านและกลุ่มเปราะบางต่อภาวะไร้บ้าน บนฐานองค์ความรู้ทั้งในเชิงการดำเนินการและในเชิงนโยบาย
3. เพื่อพัฒนากลไกการเข้าถึงหลักประกันทางสุขภาพ (Health security) ของคนไร้บ้านและคนจนเมืองที่มีปัญหาด้านสิทธิสถานะ
4. เพื่อสร้างการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและผลักดันการพัฒนาสุขภาพะคนไร้บ้านบนฐานองค์ความรู้ ทั้งในระดับสาธารณะและกลุ่มเป้าหมายสำคัญ

การดำเนินการของแผนงานพัฒนาองค์ความรู้และประสานยุทธศาสตร์เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพะคนไร้บ้านตลอดโครงการฯ มีความครบถ้วนตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ผลผลิต ผลลัพธ์และตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ในส่วนของการพัฒนาองค์ความรู้และการพัฒนากลไกการเข้าถึงหลักประกันทางสุขภาพ (health security) ของคนไร้บ้านและคนจนเมืองที่เป็นวัตถุประสงค์หลัก

สำคัญทางแผนงานฯ ได้ให้การสนับสนุน โครงการวิจัยและพัฒนาแม่แบบทั้งหมดจำนวน 4 โครงการ ซึ่งทั้งหมดได้มีการดำเนินการตามเป้าหมายและ แผนงานที่กำหนดไว้

ทั้งนี้การตั้งโจทย์การวิจัยของโครงการทั้งหมดได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และการวิเคราะห์ช่องว่างการดำเนินการของภาคีเครือข่าย เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่ตอบสนองและสนับสนุนการขับเคลื่อนปฏิบัติการของภาคีและหนุนเสริมนโยบายทางด้านที่อยู่อาศัย คนไร้บ้านของภาครัฐและภาคประชาสังคม

โครงการวิจัยและพัฒนาแม่แบบทั้งหมด 4 โครงการมีรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้

1) การศึกษาโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม โดย ผศ.ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ และคณะ มีเป้าหมายในการเน้นการพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางของกลุ่มเสี่ยงต่อการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินการป้องกันแบบเฉพาะ (indicated prevention) ให้กับประชากรหรือบุคคลที่มีความเสี่ยงต่อภาวะไร้บ้านของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบลักษณะของกลุ่มที่มีความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านกับคนไร้บ้าน 2) เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการวิจัยภาคสนาม และ 3) เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการนำตัวชี้วัดไปสู่การปฏิบัติ ผลลัพธ์สำคัญของโครงการนี้คือ ตัวชี้ที่เป็นดัชนีในการเตือนปัญหาด้านคนไร้บ้าน (Early Warning) ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำหรับการหาแนวทางในการป้องกัน (Prevention) การตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และการคาดการณ์ (Projection) ปัญหาการเป็นคนไร้บ้านต่อไปในอนาคต ซึ่งตัวชี้วัดดังกล่าวนี้จะผ่านการนำไปปฏิบัติใช้บนพื้นที่จริงและมีการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการนำไปใช้ของภาคีเครือข่าย

สถานะปัจจุบันของโครงการฯ ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นและส่งผลผลิตให้แก่แผนงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และได้มีการจัดเวทีเพื่อนำเสนอผลการศึกษาต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งภาคประชาสังคม ภาครัฐ ภาควิชาการ อันนำไปสู่การพัฒนาและต่อยอดเครื่องมือเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในหลากหลายประเด็น เช่น การเพิ่มเติมตัวแปรการศึกษาหรือปัจจัยที่อาจมีความเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยเสริมทางเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงปัจจัยเชิงวิถีชีวิตส่วนบุคคลและวัฒนธรรม หรือ ข้อเสนอสำหรับการเพิ่มเติมข้อมูลที่จำเป็นเช่น สถานะบุคคลตามกฎหมาย ความสม่ำเสมอของรายได้และการได้รับความช่วยเหลือจากมาตรการจากรัฐในช่วงวิกฤต เป็นต้น สำหรับการศึกษาในระดับต่อไปนอกจากนี้ผู้เข้าร่วมได้ให้ข้อคิดเห็นว่าผลการศึกษานี้สามารถเป็นฐานในการยื่นข้อเสนอการสร้าง

หลักประกันชีวิตหรือสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนทุกกลุ่ม และการสร้างความมั่นคงทางด้านที่อยู่อาศัยต่อไป

2) การพัฒนาแบบสอบถามเพื่อสร้างตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน โดย นายณัฐศุภณ ดำชื่น เป็นโครงการขนาดเล็กที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาและทดสอบแบบสอบถามเพื่อเป็นข้อมูล ในการสร้างตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านรายบุคคล เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ดังที่ปรากฏในการศึกษาโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านด้วยการ วิจัยภาคสนาม ปัจจุบัน โครงการนี้ได้ดำเนินการแล้วเสร็จและส่งผลผลิตให้แก่แผนงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโปรแกรมฟื้นฟูทางจิตวิทยาเชิงบวกและทดลองใช้เครื่องมือวัดในการตั้งหลักของคนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้าน โดย อ.ดร.เจนนิเฟอร์ ชวโนวานิช เป็นโครงการที่มีเป้าหมายหลักในการนำเครื่องมือสำหรับใช้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้านและโปรแกรมฟื้นฟูทางจิตวิทยาเชิงบวกที่ได้รับการพัฒนาขึ้นของทีมวิจัยไปทดลองใช้จริงกับคนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้าน เพื่อเป็นพื้นฐานในการประเมินและปรับแก้เครื่องมือดังกล่าวให้สะท้อนระดับการคืนสู่สังคมของคนไร้บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมีพื้นที่เป้าหมาย 2 แห่ง คือ ศูนย์พักคนไร้บ้านรังสิต และศูนย์พักคนไร้บ้านขอนแก่น อันเป็นพื้นที่ซึ่งมีความเหมาะสมในด้านประชากรผลลัพธ์สำคัญของโครงการนี้คือ โปรแกรมฟื้นฟูทางจิตวิทยาเชิงบวก และ เครื่องมือวัดในการตั้งหลักของคนไร้บ้าน ที่ทางภาคีเครือข่ายสามารถนำไปใช้ในการยกระดับคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านในอนาคต

สถานะปัจจุบัน โครงการฯ ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นและส่งผลผลิตให้แก่แผนงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยมีทั้งเครื่องมือวัดในการตั้งหลักของคนไร้บ้านในศูนย์พักคนไร้บ้านและคู่มือโปรแกรมฟื้นฟูทางจิตวิทยาเชิงบวก และได้มีการจัดเวทีเพื่อนำเสนอผลการศึกษาต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งภาคประชาสังคม ภาครัฐ ภาควิชาการ และคณะทำงานโครงการคนไร้บ้านในจังหวัดขอนแก่น อันนำไปสู่การพัฒนาและต่อยอดเครื่องมือเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ โดยมีประเด็นที่ควรหยิบยกมา ต่อยอดการศึกษาที่สำคัญ เช่น การเสนอให้มีการทำแบบคัดกรองก่อนเข้าโปรแกรมที่มีความละเอียดมากยิ่งขึ้น และมีข้อเสนอถึงการส่งต่อเพื่อรักษาหากมีปัญหาสุขภาพบางประการที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเข้าโปรแกรมพัฒนาฟื้นฟูทางจิต การอภิปรายถึงความสำคัญของการทำงาน วิจัยในเชิงคุณภาพซึ่งจะทำให้เห็นพลวัตของชีวิตคนไร้บ้านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมถึงแนวทางในการนำโปรแกรมนี้ออกไปปฏิบัติใช้จริงและความท้าทายที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างที่โปรแกรมถูกนำไปใช้ นอกจากนี้ยังได้มีการหารือเพื่อนำเครื่องมือไปปฏิบัติจริงในพื้นที่นาร่องจังหวัดขอนแก่นอีกด้วย

นอกจากโครงการทั้ง 3 ที่กล่าวมาที่มีเป้าหมายในการสร้างระบบการป้องกัน (Prevention) และเฝ้าระวัง (Monitoring) การเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และการฟื้นฟู (Rehabilitation) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนไร้บ้านที่ครอบคลุมในมิติที่สำคัญ แผนงานฯ ยังได้สนับสนุนการศึกษาและพัฒนาต้นแบบกลไกการให้คำปรึกษาและเครือข่ายเพื่อการแก้ไขปัญหาการเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสุขภาพ (Health security) ของคนไร้บ้านและคนจนเมืองที่มีปัญหาด้านสิทธิสถานะอย่างยั่งยืน ที่มีเป้าหมายในการสร้างกลไกการให้คำปรึกษานาร่องระดับพื้นที่ 6 จังหวัด อันได้แก่ กรุงเทพมหานคร กาญจนบุรี เชียงใหม่ ศรีสะเกษ ตรัง และสงขลา เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหา ด้านสิทธิสถานะและการเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสุขภาพ (Health security) อันเป็นปัญหาสำคัญของกลุ่มคนไร้ บ้านและสร้างภาวะเปราะบางให้กับกลุ่มเสี่ยงต่อภาวะไร้บ้าน ผลลัพธ์สำคัญของโครงการนี้คือ เกิดศูนย์ให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาการเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสุขภาพและแกนนำในระดับพื้นที่ที่มีศักยภาพในการให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาด้านสิทธิสถานะและการเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสุขภาพ รวมถึงเป็นหน่วยในการนำร่องเก็บข้อมูลประชากรกลุ่มเป้าหมายเข้าสู่ฐานข้อมูลประชากรที่มีปัญหาสิทธิสถานะที่เข้าไม่ถึงหลักประกัน ทางสุขภาพที่ทางแผนงานฯ ได้พัฒนาร่วมกับสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) โครงการฯ ได้มีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการประชุมเพื่ออบรมให้ความรู้ภาคีเครือข่ายในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านสิทธิสถานะและการเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสุขภาพ โดยได้มีการลงพื้นที่เพื่อพัฒนาเครือข่ายและแกนนำในระดับพื้นที่จำนวน 8 พื้นที่ ได้แก่ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ระยอง ตรัง สตูล กาญจนบุรี ราชบุรี สงขลา นอกจากนี้โครงการฯ ได้มีการสรุปผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาด้านสิทธิสถานะของเครือข่ายในพื้นที่ทั้ง 8 จังหวัด โดยในการดำเนินงานงวดสุดท้าย ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2564 มีการจัดเก็บข้อมูลประวัติคนไร้บ้านและคนจนเมืองที่เข้าไม่ถึงหลักประกันสุขภาพแล้วทั้งหมด 168 คน สิ้นสุดการดำเนินการแล้ว 58 ราย คิดเป็นร้อยละ 34.52 ส่วนที่กำลังเข้าสู่กระบวนการ และเข้าสู่กระบวนการแล้ว จำนวน 110 ราย คิดเป็นร้อยละ 65.48 ดัง รายละเอียดในตารางต่อไปนี้

การดำเนินงาน	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
อยู่ระหว่างการพัฒนาสิทธิ	110	65.48
กระบวนการพัฒนาสิทธิเสร็จสิ้น	58	34.52
รวม	168	100.00

ตารางที่ 1 ผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านสิทธิสถานะของเครือข่ายใน พ.ศ.2564

ภายใต้โครงการการศึกษาและพัฒนาต้นแบบกลไกการให้คำปรึกษาและเครือข่ายเพื่อการแก้ไขปัญหากการเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสุขภาพ (Health security) ของคนไร้บ้านและคนจนเมืองที่มีปัญหาด้านสิทธิสถานะอย่างยั่งยืน (โครงการย่อยภายใต้แผนงานฯ)

นอกจากการดำเนินโครงการตามเป้าหมายและกรอบการดำเนินการที่วางไว้แล้ว ทางแผนงานฯ ยังได้มีการทำงานด้านการสื่อสารออนไลน์มากยิ่งขึ้น เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในประเด็นสถานะไร้บ้าน และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน และยังมีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในการผลักดันเชิงนโยบายทั้งทางด้านการยกระดับคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน การแก้ไข ปัญหาด้านสิทธิสถานะและการเข้าถึงหลักประกันทางสุขภาพจากการดำเนินกิจกรรมเผยแพร่สื่อออนไลน์ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในประเด็นสถานะไร้บ้าน และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน ได้มีการบันทึกสถิติผู้ เข้าถึงเนื้อหาของแผนงานฯ พบว่าจำนวนผู้ติดตามและให้ความสนใจในประเด็นคนไร้บ้านมีอัตราการเพิ่มขึ้น อย่างต่อเนื่อง และมีจำนวนผู้อ่านหรือสนใจเนื้อหาสื่อที่เผยแพร่ทางออนไลน์โดยเฉลี่ยประมาณ 17,000 ครั้ง/ เดือน

คำสำคัญ: คนไร้บ้าน, คนไทยไร้สิทธิ, การพัฒนาสุขภาพคนไร้บ้าน, การพัฒนาเครือข่ายคนไร้บ้าน, ความเป็นธรรม ทางสุขภาพ

Key Word: Homeless, Unregistered Citizen, Health Promotion, Network Promotion, Health Equity